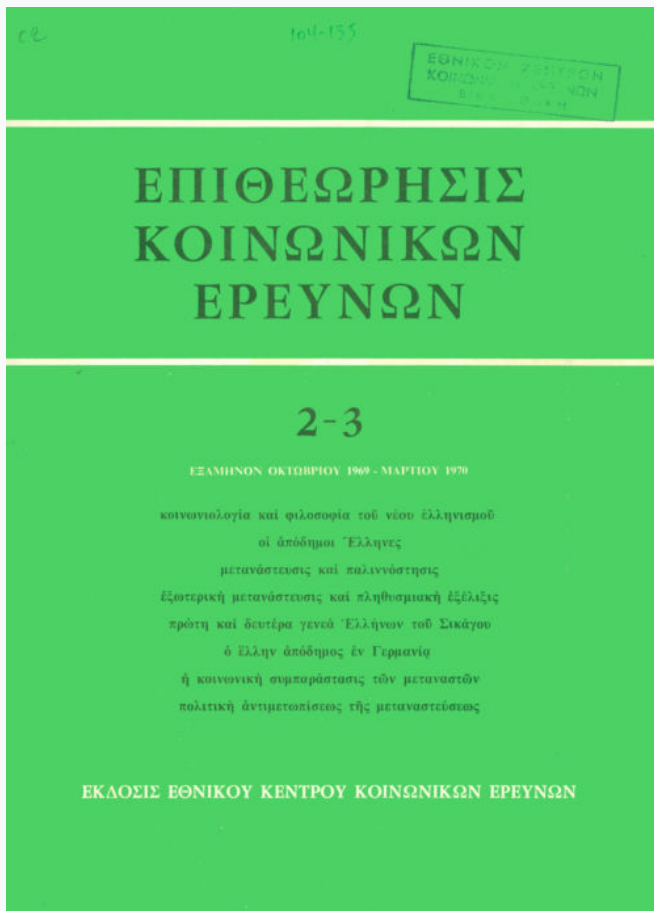

The Greek Review of Social Research

Vol 2 (1970)

2-3

Πολιτική αντιμετώπισης της μεταναστεύσεως

Ηλίας Δημητράς

doi: [10.12681/grsr.402](https://doi.org/10.12681/grsr.402)

Copyright © 1970, Ηλίας Δημητράς

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/).

To cite this article:

Δημητράς Η. (1970). Πολιτική αντιμετώπισης της μεταναστεύσεως. *The Greek Review of Social Research*, 2, 152-157. <https://doi.org/10.12681/grsr.402>

**πολιτική
άντιμετώπισεως
τῆς
μεταναστεύσεως
ὑπό
Ἡλία Δημητρά**

Ἡ πολιτική τῆς ἀντιμετώπισεως τῆς μεταναστεύσεως¹ συνδέεται ὑποχρεωτικῶς πρὸς τὴν γενικωτέραν πολιτικὴν ἀναπτύξεως, προγραμματισμένην καὶ ἐνσυνείδητον ἢ μὴ, ἢ ὅποια ἀφορᾷ εἰς τὸ ἐργατικὸν δυναμικόν, τὴν πληθυσμιακὴν ἐξέλιξιν καὶ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν, ἐπὶ ἐθνικῆς ἢ διεθνοῦς κλίμακος.

Μεταπολεμικῶς, ἡ γενικωτέρα πολιτικὴ ἀναπτύξεως ἐμφανίζει εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ ἑξῆς βασικὰ χαρακτηριστικά:

Εἰς πρώτην φάσιν, πραγματοποιεῖται ἡ ἀνοικοδόμησις, μετὰ τὴν καταστροφὴν καὶ τὰς συνεπείας ἐκ τοῦ πολέμου. Εἰς δευτέραν φάσιν, ἐπέρχεται ἡ σταθεροποίησις καὶ ἀρχίζει ἡ ἀνοδος τῆς οἰκονομίας. Καὶ αἱ δύο φάσεις ἔχουν πραγματοποιηθῆ εἰς τὰ πλαίσια ἐνὸς ἐμποροτραπεζικοῦ κεφαλαιοκρατισμοῦ, ὁ ὁποῖος, ὡς καὶ πρὸ τοῦ πολέμου, συνεβάδισε μὲ μίαν καθυστερημένην καὶ πολυάνθρωπον γεωργίαν καὶ βιοτεχνίαν, ὡς καὶ μὲ μίαν ὑποτονικὴν, μικρὰν καὶ κυρίως δασμοβίωτον βιομηχανίαν.

Ἡ ἐμποροτραπεζικὸς αὐτὸς καπιταλισμὸς, δεδομένου ὅτι δὲν εἶχε συμφέρον, δὲν ἐνδιεφέρετο, οὔτε ἠδύνατο νὰ διατηρήσῃ ἕνα συνεχῶς αὐξανόμενον πληθυσμὸν καὶ νὰ ἀπασχολήσῃ ἀνάλογον ἐργατικὸν δυναμικόν.

Τοῦτο ἐγένετο ἀντιληπτόν ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπεδίωξε νὰ βελτιώσῃ τὸ βιοτικόν του ἐπίπεδον, κατὰ τὸ πρότυπον τῆς μαλθουσιανῆς οἰκονομίας καὶ κοινωνίας ἐντὸς τῆς ὁποίας ἔζη. Κατὰ συνέπειαν, (α) ἠλάττωσε τὰ βάρη του διὰ τοῦ περιορισμοῦ τῶν γεννήσεων καὶ (β) ἀνεζήτησε προσθέτους εὐκαιρίας ἀπασχολήσεως διὰ τῆς μονίμου μεταναστεύσεως εἰς τὰς ὑπερποντίους χώρας.

Ἡ νεομαλθουσιανὴ αὐτὴ διέξοδος ἀνεκούφιζε τὸν ἐμποροτραπεζικὸν καπιταλισμὸν ἀπὸ τὴν «πίεσιν» τοῦ πλεονάζοντος ἐνεργοῦ καὶ συνολικοῦ πληθυσμοῦ. Οἱ ἐπιθυμοῦντες ὅμως ὄχι τὴν ὑπερκέρασιν ἀλλὰ τὴν ἀνατροπὴν αὐτοῦ τοῦ συστήματος ἐπεζήτησαν ἐξ ἀρχῆς τὴν παρεμπόδισιν τῆς μεταναστεύσεως, ὥστε ἡ πληθυσμιακὴ «πίεσις», διατηρουμένη, νὰ ἐκσπάσῃ. Ἐν τούτοις, ἱστορικῶς καὶ κοινωνιολογικῶς δὲν ἔχει ἀποδειχθῆ ὅτι τοῦτο εἶναι ἀναπτόντροπον ἢ πιθανόν. Ἀντιθέτως, πιθανὸς εἶναι ὁ «μαρασμὸς» τῶν ἐν ἀχρησίᾳ πληθυσμιακῶν πλεονασμάτων, μὲ συνέπειαν τὴν ἐπιβράδυνσιν τῆς οἰκονομικῆς καὶ κοινωνικῆς ἀναπτύξεως, δηλαδὴ τὴν ἀναστολὴν τῆς διαδικασίας ἢ ὅποια θὰ ὠδήγῃ εἰς τὴν ὑπερκέρασιν τῆς μαλθουσιανῆς οἰκονομίας καὶ κοινωνίας.

Εἰς μίαν τρίτην φάσιν, ἤρχισεν ἀνεπαισθήτως ἡ προετοιμασία διὰ τὴν ὑπερκέρασιν τοῦ ἐμποροτραπεζικοῦ καπιταλισμοῦ καὶ τοῦ καθυστερημένου πλέγματος τῶν ἄλλων τομέων τῆς οἰκονομίας.

Φορεὺς τῆς προετοιμασίας φαίνεται ὅτι ὑπῆρξε καὶ τὸ Κράτος, τὸ ὅποιον, κυρίως δι' ὀρισμένων ἀνεπαρκῶν ἔστω καὶ ἀσυντονίστων ἔργων ὑποδομῆς καὶ

1. Ὁμιλία εἰς τὸ συνέδριον τῆς Ἐταιρίας Ἑλληνικῶν Σπουδῶν, εἰς Ἡράκλειον Κρήτης (Μάιος 1966).

- μέτρων, ως και διά μιᾶς ἀπαρχῆς «προγράμματος», διηκόλυνε και ἐνεθάρρυνε τοὺς ἄλλους φορεῖς, ἦτοι:
- τὸ ἔξον βιομηχανικὸν κεφάλαιον, διὰ νὰ ἔλθῃ εἰς Ἑλλάδα,
  - τὸ ἑλληνικὸν βιομηχανικὸν κεφάλαιον, διὰ νὰ ἀποκτήσῃ αὐτοπεποίθησιν καὶ συνειδήσῃ τῶν δυνατοτήτων καὶ τοῦ ρόλου του,
  - τὸ ἐμποροτραπεζικὸν (ὡς καὶ ὀρισμένον ἐφοπλιστικὸν) κεφάλαιον, διὰ νὰ ἀρχίσῃ νὰ προσαρμύζεται πρὸς τὸν βιομηχανικὸν τομέα.

Διὰ πρώτην φοράν σταθεροποιεῖται εἰς σχετικῶς σύγχρονος δημόσιος, ἰδιωτικὸς καὶ ξένος βιομηχανικὸς καπιταλισμὸς εἰς τὴν Ἑλλάδα. Ἡ οἰκονομικὴ ἀνάπτυξις ἀρχίζει καὶ ἡ «ἀπογειώσις» τῆς οἰκονομίας πραγματοποιεῖται. Ἄλλὰ ὅτι ἀναπτύσσεται ἀλλᾶσει. Ἰδίως ἀλλάσσουν τὰ συμφέροντα καὶ ἐνδιαφέροντα ἐν σχέσει πρὸς τὸν πληθυσμὸν καὶ τὸ ἐργατικὸν δυναμικόν—καὶ πρὸς τὴν μετανάστευσιν.

μετανάστευσις καὶ ἐκβιομηχάνισις

Ἡ ὀρθὴ λοιπὸν αντιμετώπισις τῆς μεταναστεύσεως πρέπει νὰ ἐντάσσεται εἰς τὴν διαδικασίαν τῆς ἀρξαιμένης οἰκονομικῆς ἀναπτύξεως, δηλαδὴ τὴν διαδικασίαν τῆς ἐκβιομηχάνισεως. Πρέπει καὶ ἡ μετανάστευσις νὰ ὀδηγῇ εἰς τὴν δημιουργίαν βιομηχανικοῦ καὶ ἀστικοῦ πολιτισμοῦ.

Βιομηχανικὸς πολιτισμὸς σημαίνει ἀνάγκην διὰ συνεχῶς αὐξανόμενον πληθυσμὸν (βραχυχρονίως καὶ μακροχρονίως) δηλαδὴ αὐξῆσιν τῶν γεννήσεων καὶ μείωσιν τοῦ ἀσχολουμένου εἰς τὴν γεωργίαν πληθυσμοῦ, προκειμένου νὰ αὐξηθῇ ὁ ἀσχολούμενος εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὰς ὑπηρεσίας. Τοῦτο προϋποθέτει πολιτικὴν ἐνισχύσεως τῆς οἰκογενείας καὶ ἀλλαγὴν ἐπαγγέλματος ἐκ μέρους τῶν γεωργῶν, οἱ ὅποιοι πρέπει νὰ γίνων βιομηχανικοὶ ἐργάται καὶ μισθοῦτοι τῶν ἐπιχειρήσεων παροχῆς ὑπηρεσιῶν.

Ἀστικὸς πολιτισμὸς σημαίνει συνεχῆ συγκέντρωσιν τοῦ πληθυσμοῦ εἰς ἀγροτοπόλεις, κωμοπόλεις καὶ πόλεις. Πρέπει δηλαδὴ (α) τὰ κατεσπαρμένα χωρία νὰ συγκεντρωθῶν εἰς μεγάλα βιώσιμα κεφαλοχώρια, ὅπου θὰ ὑπάρχουν αἱ βασικαὶ ἀνέσεις τοῦ πολιτισμοῦ διὰ νὰ ζοῦν εἰς αὐτὰ ἀνέτως οἱ ὀλίγοι ἀπαραίτητοι διὰ τὴν γεωργίαν κάτοικοι, (β) οἱ πλεονάζοντες γεωργοὶ νὰ συγκεντρωθῶν εἰς κωμοπόλεις, πόλεις, ἀστικά καὶ ἀστικοαγροτικά συγκροτήματα, ὅπου θὰ ἀπασχοληθῶν κυρίως εἰς βιομηχανικὰς καὶ λοιπὰς ἐξωγεωργικὰς ἐργασίας.

μετανάστευσις καὶ ἐκσυγχρονισμὸς τῆς γεωργίας

Βιομηχανικὸς πολιτισμὸς σημαίνει ἐπίσης «βίωσιμον ἐκσυγχρονισμένην γεωργίαν». Σήμερον εἰς τὰς χώρας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητος, ὅπου ἀποβλέπομεν νὰ τοποθετήσωμεν τὰ περισ-

σότερα γεωργικὰ προϊόντα μας, βιώσιμος γεωργία θεωρεῖται ἡ ἀποτελουμένη ἐξ οἰκογενειακῶν ἐκμεταλλεύσεων αὐτοκαλλιεργητῶν, αἱ ὁποῖαι νὰ ἔχουν τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά: (α) νὰ κατέχουν ὄσῃν ἔκτασιν δύνανται νὰ καλλιεργῇ μόνῃ τῇ μίᾳ μικρᾷ γεωργικῇ οἰκογένειᾳ, ἀπασχολουμένη πλήρως καθ' ὅλον τὸ ἔτος, (β) νὰ πραγματοποιοῦν τὸ κατά κεφαλὴν εἰσόδημα τῆς οἰκογενείας ἐνὸς εἰδικευμένου ἐργάτου τῶν πόλεων, ὅστε οἱ ὀλίγοι αὐτοὶ ἀπαραίτητοι μικροεπιχειρηματῆαι γεωργοὶ νὰ ἐξισωθοῦν οἰκονομικῶς πρὸς τοὺς βιομηχανικοὺς ἐργάτας καὶ νὰ προσκολληθοῦν (αὐτοὶ οἱ ἴδιοι καὶ ἐν τέκνον των, ὅταν ἀνδρωθῇ) εἰς τὴν γῆν, (γ) νὰ παράγουν κυρίως τὰ προϊόντα τὰ ὁποῖα ζητεῖ ἡ ἐσωτερικὴ καὶ ἡ ἐξωτερικὴ ἀγορά, εἰς συναγωνιστικὸν κόστος.

Ἡ ἑλληνικὴ γεωργία ἀπασχολεῖ καὶ συντηρεῖ σήμερον περίπου τὸ ἕμισυ τοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ. Ἡ ἔκτασις τῶν γεωργικῶν ἐκμεταλλεύσεων εἶναι 30 στρέμματα κατὰ μέσον ὄρον. Ἡ γεωργία αὐτὴ δὲν εἶναι βιώσιμος. Διὰ νὰ γίνῃ βιώσιμος, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἐλαττωθῇ ὁ γεωργικὸς πληθυσμὸς προοδευτικῶς, εἰς τὸ 1/3 τοῦλάχιστον τοῦ σημερινοῦ, δηλαδὴ εἰς τὸ 15% περίπου τῶν κατοίκων τῆς Χώρας, ὅστε κατὰ γεωργικὴν ἐκμετάλλευσιν ἡ ἔκτασις νὰ τριπλασιασθῇ, φθάνοῦσα τὰ 100 στρέμματα γῆς κατὰ μέσον ὄρον. Χρησιμοποιοῦμεν τὴν ἔννοιαν τοῦ μέσου ὄρου, διότι 10 στρέμματα πορτοκαλεῶνων συνιστοῦν βίωσιμον ἐκμετάλλευσιν, ἐνῶ διὰ τὸν σίτον ἀπαιτοῦνται ἑκατοντάδες στρεμμάτων προκειμένου νὰ συγκεντρωθῇ εἰς τιμὰς αἱ ὁποῖαι νὰ μὴ ὑπερβαίνων κατὰ πολὺ τὰ εὐρωπαϊκὰ ἐπίπεδα. Ἐπίσης, ἡ σύγχρονος κτηνοτροφία ἔχει ἀνάγκην ἄρκωτον στρεμμάτων γῆς διὰ στάβλους, διὰ τὴν ἰδιοπαραγωγὴν τῶν βασικῶν κτηνοτροφῶν, κτλ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ πραγματοποιηθῇ ἡ νέα ἀγροτικὴ μεταρρυθμισίς τὴν ὁποίαν ἀπαιτεῖ ὁ βιομηχανικὸς πολιτισμὸς.

Ἡ ἀπόδοσις ἐπαρκοῦς γῆς εἰς τοὺς καλλιεργούντας αὐτὴν προσωπικῶς θὰ ἐπιλύσῃ κατὰ τὸ μεγαλύτερον μέρος βασικά προβλήματα τῆς γεωργίας καὶ θὰ προωθήσῃ τὴν ἐκβιομηχάνισιν τῆς Χώρας. Ἀναφέρομεν μερικὰ ὠφελήματα ἐκ τῆς μεταρρυθμίσεως αὐτῆς: (α) Ἡ ἑλλειψίς ἐργατικῶν χωρῶν, καὶ ἂν δὲν παύσῃ τελείως, θὰ περιορισθῇ εἰς ἐλαχίστας ἐποχικὰς ἐργασίας, τὰς ὁποίας θὰ δύνανται νὰ ἀναλάβουν ἀγροεργάται μετακινούμενοι ἐποχικῶς ἐξ ἄλλων περιοχῶν καὶ ἀργότερον ἐκ γειτονικῶν χωρῶν. (β) Ἡ ἀνάγκη διὰ γεωργικὰς ἐπιδοτήσεις θὰ μειωθῇ κατὰ πολὺ, κατ' αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον θὰ δημοργηθοῦν πρόσθετοι δυνατοῦτες διὰ δημοσίας ἐπενδύσεις εἰς νέας ἐπαρχιακὰς βιομηχανίας, αἱ ὁποῖαι θὰ ἀπορροφήσουν τοὺς πλεονάζοντες γεωργοὺς καὶ ἀγρότας. (γ) Ἡ συγκέντρωσις τῶν ἀγροτικῶν οἰκισμῶν καὶ ἐκμεταλλεύσεων θὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐξοικονόμησιν ἰδιωτικῶν καὶ δημοσίων ἐπενδύσεων αἱ ὁποῖαι σήμερον οὐδὲν ἀποφέρουν. Π.χ. κατασκευὴ ὁδῶν, σχολικῶν

κτηρίων, ηλεκτροδότησις εἰς μὴ βιώσιμα χωρία, καταδικασμένα εἰς ἐξαφάνισιν ἐντὸς μιᾶς ἢ δύο δεκαετιῶν ἀγορὰ ἐλευστηρῶν ἢ ἄλλαι ἰδιωτικαὶ γεωργικαὶ ἐπενδύσεις αἱ ὁποῖαι μόνον μερικῶς ἀξιοποιοῦνται εἰς τὰς μὴ βιωσίμους σημερινὰς μικροεκμεταλλεύσεις.

ἀπασχόλησις καὶ μετανάστευσις κατὰ τὴν προσεχῆ δεκαετησαετία

Διὰ τὴν ἐπιτευχθῆ ἡ σύγχρονος ἀγροτικὴ μεταρρύθμισις, ἡ ὁποία θὰ δημιουργήσῃ βιώσιμον γεωργίαν, ἰσαξίαν τῆς βιομηχανίας καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν, θὰ ἀπαιτηθῆ, πρὸ τῆς πλήρους ἐντάξεως τῆς χώρας μας εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Οἰκονομικὴν Κοινότητα, δηλαδὴ ἐντὸς 15ετίας περίπου, τὰ 2/3 τοῦ γεωργικοῦ πληθυσμοῦ (περίπου 3.000.000 ἄτομα) νὰ ἐξέλθουν ἐκ τῆς γεωργίας. Ἐξ αὐτῶν, τὸ 1/2 θὰ εἶναι ἐνεργοί, δηλαδὴ πρέπει νὰ ἐργασθῶν εἰς τὴν βιομηχανίαν καὶ τὰς ὑπηρεσίας. Ἐπομένως, πρέπει νὰ δημιουργοῦνται, μόνον διὰ τοὺς γεωργοὺς οἱ ὁποῖοι ἀλλάσσουν ἐπάγγελμα, 100.000 θέσεις ἐργασίας ἐτησίως. Ἐτεραι 50.000 περίπου θέσεις ἐτησίως πρέπει νὰ δημιουργοῦνται διὰ τοὺς ἀστοὺς οἱ ὁποῖοι προστίθενται εἰς τὸ ἐργατικὸν δυναμικόν. Συνολικῶς 150.000 θέσεις ἐργασίας. Διὰ τὸν ἐκσυγχρονισμόν δηλαδὴ τῆς Χώρας ἀπαιτεῖται ἐτησίως ἡ ἴδρυσις 150 ἐργοστασίων ἀπασχολούντων 1.000 ἄτομα.

Τὸ πενταετὲς πρόγραμμα 1966-70¹ προβλέπει δημιουργίαν 350.000 θέσεων ἐργασίας, δηλαδὴ 70.000 θέσεων ἐτησίως. Ἐάν υποθέσωμεν ὅτι οἱ ἰδιῶται καὶ οἱ ξένοι κεφαλαιοῦχοι κρίνουν συμφερούσας τὰς ἐπενδύσεις τὰς ὁποίας ζητεῖ, ἐξ αὐτῶν κυρίως, τὸ νέον πρόγραμμα, θὰ ἔχωμεν 70.000 νέας θέσεις ἐργασίας ἐτησίως, ἐπὶ πλεόν δὲ 80.000 ἄτομα τὰ ὁποῖα θὰ ζητοῦν ἢ θὰ πρέπει νὰ ζητοῦν ἐργασίαν ἐκτὸς τῆς γεωργίας.

Τὸ πενταετὲς πρόγραμμα προτείνει διὰ τὰ ἄτομα αὐτὰ (60.000-70.000) νὰ μεταναστεύουν προσωρινῶς εἰς εὐρωπαϊκὰς χώρας, προβλέπον τὴν ἐπιστροφὴν 35.000-40.000 περίπου ἄλλων ἀτόμων ἐτησίως ἐκ τῶν χωρῶν αὐτῶν. Οὕτω ἡ καθαρὰ μετανάστευσις, κατὰ τὸ πρόγραμμα, θὰ ἀνέρχεται εἰς 25.000-30.000 ἄτομα ἐτησίως, ἤτοι 150.000 ἄτομα ἐντὸς τῆς πενταετίας.

Τὸ πρόγραμμα ἀφίνει νὰ ἐννοηθῆ ὅτι οἱ 30.000 ἐπιστρέφοντες μετανάσται θὰ καταλαμβάνουν τὸ ἥμισυ περίπου τῶν 70.000 νέων θέσεων ἐργασίας. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ προσφέρωνται μόνον 40.000 θέσεις διὰ τοὺς ἐξερχομένους ἐκ τῆς γεωργίας καὶ διὰ τοὺς ἀστοὺς ὑποψηφίους πρὸς ἐργασίαν. Τοῦτο ὅμως σημαίνει ἐπιβράδυνσιν εἰς τὸν ρυθμὸν ἐξόδου ἀτόμων ἐκ τῆς γεωργίας καὶ ἐπομένως καθυστέρησιν τῆς νέας ἀγροτικῆς μεταρρυθμίσεως.

1. Μετὰ τὴν μεταβολὴν τῆς 21ης Ἀπριλίου 1967 τὸ πρόγραμμα τοῦτο ἀνεθεωρήθη ριζικῶς.

Ἡ καθυστέρησις αὐτὴ θὰ ἐπιβραδύνῃ καὶ τὴν ἐκβιομηχανίαν. Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, τὸ ὕψος τῆς προσωρινῆς πρὸς Εὐρώπην μεταναστεύσεως πρέπει νὰ ἀφελθῆ νὰ ἀνεέλθῃ ἐλεύθερον εἰς τὰ φυσιολογικὰ ἐπίπεδα τῆς τάξεως τῶν 100.000 ἀτόμων, ὥστε διὰ τῆς ἐπιστροφῆς 20%-30% μεταναστῶν νὰ ἐπιτυγχάνεται καθαρὸν ὕψος 70.000-80.000 ἀτόμων. Ἐξ ἄλλου, κάθε τεχνικὸς περιορισμὸς εἶναι ὄχι μόνον ἐπιζήμιος ἀλλὰ καὶ ἀνεφικτός.

Οὕτω εἰς τὸ τέλος τοῦ 1970 θὰ εὐρίσκονται εἰς Εὐρώπην οἱ ὑπάρχοντες ἤδη 250.000 μετανάσται καὶ ἐπὶ πλεόν 350.000 νέοι μετανάσται τῆς πενταετίας 1966-70.² Ἐπίσης, θὰ ὑπάρχουν ἐδῶ 100.000 ἄνεργοι κατὰ τὰς προβλέψεις τοῦ προγράμματος. Δηλαδὴ 700.000 ὑποψήφιοι διὰ νέας θέσεις ἐργασίας τῆς πενταετίας 1971-75. Εἰς τὰς ἀνοτιέρας πρέπει νὰ προσθέσωμεν τοὐλάχιστον τοὺς 100.000 πλεονάζοντας γεωργοὺς ἐπὶ 5 ἔτη, ἤτοι 500.000 ἄτομα. Σύνολον θέσεων ἐργασίας αἱ ὁποῖαι πρέπει μετὰ τὸ 1970 νὰ δημιουργηθοῦν 1.200.000 (1.200 ἐργοστάσια ἢ ὑπηρεσίαι τῶν 1.000 ἀτόμων), δηλαδὴ ἀριθμὸς τριπλάσιος τοῦ σχεδιαζομένου διὰ τὴν πενταετίαν 1966-70 ὑπὸ τοῦ προγράμματος.

Ἐάν υποθέσωμεν ὅτι κατορθοῦται ἡ δημιουργία 700.000 θέσεων κατὰ τὴν περίοδον 1971-75, πάλιν θὰ περισσεύουν 500.000 ἄτομα, δηλαδὴ ὅσοι θὰ εἶναι τότε οἱ μετανάσται εἰς δυτικὴν Εὐρώπην. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τότε θὰ ἐπιστρέφουν τόσοι μετανάσται ὅσοι καὶ θὰ ἀναχωροῦν πρὸς δυτικὴν Εὐρώπην.³

Ἀπὸ τοῦ ἔτους 1976 καὶ ὕστερον ὑπάρχει βέβαιος ἐλπίς ὅτι θὰ ἐπιστρέφουν περισσότεροι μετανάσται ἀπὸ ὅσους θὰ ἀναχωροῦν. Οὕτω τὸ μεταναστευτικὸν κύμα δὲν θὰ εἶναι αἰσθητὸν. Ἐν πάσῃ ὁμῶς περιπτώσει ἀποκλείεται νὰ παύσῃ τελείως, ἐντὸς τοῦ ἐνυρτέρου χώρου τῆς Εὐρωπαϊκῆς Οἰκονομικῆς Κοινότητος, τῆς ὁποίας τότε περίπου θὰ εἶναι ἡ χώρα μας ἰσότιμον μέλος.

ἀτομικὸν δικαίωμα καὶ κοινωνικὸν πλεονέκτημα

Τελευταίως, ἐκ πολλῶν κατευθύνσεων ἐπισημαίνεται ὁ δῆθεν κίνδυνος ἀνεπαρκείας ἐργατικῶν χειρῶν διὰ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὰς ὑπηρεσίας λόγῳ τῆς ὑψηλῆς προσωρινῆς μεταναστεύσεως. Πρόκειται διὰ φόβον ἀβάσιμον. Ὡς ἐδήλωσεν εἰς πρόσφατον δημοσίαν συζήτησιν ἐκπρόσωπος τοῦ Συνδέσμου Ἑλληνῶν Βιομηχάνων, ἡ μετανάστευσις ἀπορροφεῖ ἀγρότας καὶ ὀλίγους ἀνειδικεῦτους. Μόνον 1% τῶν εἰδικευμένων ἀπάλασεν ἡ βιομηχανία ἐκ τῆς μεταναστεύσεως πρὸς δυτικὴν Εὐρώπην.

2. Ἡ μετανάστευσις κατὰ τὴν πενταετίαν 1966-70 ὑπῆρξε κατὰ πολὺ μικροτέρα, κυρίως διότι ἐμεσολάβησεν ἡ κάμψις τῆς εὐρωπαϊκῆς οἰκονομίας τῶν ἐτῶν 1966 καὶ 1968.

3. Τοῦτο συνέβη μετὰ 1967 καὶ 1968 λόγῳ τῆς κάμψεως τῆς εὐρωπαϊκῆς οἰκονομίας.

Ἀντιθέτως, ἡ προσωρινὴ μετανάστευσις ἀγροτῶν καὶ ἀνειδικεῦται ἐργατῶν πρὸς τὰς βιομηχανικὰς χώρας συντελεῖ εἰς τὴν δημιουργίαν ἐφεδρικοῦ βιομηχανικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος εἶναι διαθέσιμος νὰ ἐπανδρώσῃ τὴν ἑλληνικὴν βιομηχανίαν ἀναλόγως πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς. Ἦδη ἔχει ἀρχίσει ἡ ἐπ' ἀνδρωσὶς αὐτῆ καὶ θὰ συνεχισθῇ μὲ ταχύτερον ρυθμὸν εἰς τὸ μέλλον. Ἐπίσης, ἡ ἀποσυμφόρησις τῆς ἀγορᾶς ἐργασίας ἐκ τῶν ἀνειδικεῦται ἀνέργων καὶ τῶν ὑποαπασχολουμένων ἀγροτῶν ὠδήγησε τὰς βιοσίμους ἐπιχειρήσεις εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ὀργανώσουν καλῦτερον τὴν ἀπασχόλησιν τῶν διαθέσιμων ἐργατῶν καὶ νὰ προβοῦν εἰς ἐπενδύσεις καὶ ἐκσυγχρονισμοὺς, οἱ ὁποῖοι δὲν θὰ ἐπραγματοποιούντο ἐὰν ἐπλεονάζον οἱ ἀνεργοὶ πρὸ τῶν θυρῶν τῶν ἐργοστασίων.

Τέλος, ἡ ἐξυγίανσις τῆς ἀγορᾶς ἐργασίας ἐβελτίωσε τὴν θέσιν τῶν ἐργαζομένων πολὺ περισσότερον ἀπὸ ὅσον ὁ ἀνυπαρκτὸς ἢ πολιτικοποιημένος ἑλληνικὸς συνδικαλισμὸς. Ἡ κατάστασις αὕτη ἐδείξεν εἰς τοὺς ἑλληνας ἐπιχειρηματίας ὅτι δύνανται καὶ πρέπει νὰ πραγματοποιήσουν τὴν ἀνάπτυξιν στηριζόμενοι εἰς τὰς συγχρόνους ἀντιλήψεις καὶ ὄχι εἰς τὰς «ὀπισθοδρομικὰς» ἰδέας ὀρισμένων «προοδευτικῶν» θεωρητικῶν περὶ τῶν χαμηλῶν ἡμερομισθίων ὡς συγκριτικοῦ πλεονεκτήματος τῆς Ἑλλάδος.

Ἀπορεῖ ὁμοῦ ὁ ἀγανατῶσκων τὰς ἀπόψεις καὶ «κλασικῶν» θεωρητικῶν, οἱ ὁποῖοι ζητοῦν τελευταίως νὰ περιορισθῇ ἡ μετανάστευσις εἰς ἐπίπεδον χαμηλότερον καὶ τῶν ἀνεπαρκῶν ὀρίων τοῦ προγράμματος 1966-70, πρῶγμα τὸ ὁποῖον θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα νὰ διατηροῦμεν λιμοκτονούσας σχεδὸν ἐφεδρείας δούλων εἰς τὰς βόρειας ἐπαρχίας ἕως ὅτου —ὡς λέγουν—κατορθωθῇ, μετὰ 10 ἢ 15 ἔτη, νὰ ἀπασχοληθοῦν βιομηχανικῶς εἰς τὴν χώραν μας. Ἄλλωστε, τί θὰ ἐδικαιολόγη τὴν παράβασιν τοῦ Συντάγματος, τὸ ὁποῖον κατοχυρώνει τὴν ἐλευθερίαν τοῦ ἀτόμου εἰς τὴν ἐπιλογὴν τοῦ τόπου κατοικίας του καὶ ἐργασίας του, ὅταν χῶραι μὲ δολοκληρωτικὰ καθεστῶτα (Πορτογαλία, Ἰσπανία, Γιουγκοσλαβία, χῶραι τῆς ΚΟΜΕΚΟΝ) ἠναγκάσθησαν τελευταίως νὰ ἀποδεχθοῦν αὐτὴν τὴν ἐλευθερίαν;

τὸ θερμόμετρον τῆς μεταναστεύσεως ὁδῆγός τῆς ἀναπτύξεως

Αἱ ἀπόψεις διὰ τὸν περιορισμὸν τῆς μεταναστεύσεως χωρὶς παράλληλον δυνατότητα προσφοράς ἐξωγεωργικῆς ἐργασίας εἰς τοὺς πλεονάζοντας γεωργοὺς ἐνθυμίζουν τὸν πανικὸν «κομπογιαννίτου» ἱατροῦ ὁ ὁποῖος ἐβλεπε τὸν πυρετὸν τοῦ ἀσθενοῦς νὰ αὐξάνεται. Μὴ δυνάμενος νὰ καταπολεμήσῃ τὴν αἰτίαν τῆς ἀσθενείας ἔθραυσε τὸ θερμόμετρον: ὁ ἀσθενὴς ἀπέθανε μοιλονότι ὁ πυρετὸς δὲν ἐμετρεῖτο. Προκειμένου διὰ τὴν μετανάστευσιν, ἡ μέτρησις τῆς εἶναι ἀπαραίτητος καὶ ἐνεργητικὴ, διότι ὑποδεικνύει τὸν τρόπον ριζικῆς θεραπείας τόσοσ τῆς μεταναστεύ-

σεως ὅσον καὶ τῆς ὅλης οἰκονομίας καὶ κοινωνίας μας.

Εἰς τὴν περιοχὴν ἀπὸ τῆς Λαμίας μέχρι τοῦ Ταινάρου, χάρις εἰς τὰς γενομένας ἐπενδύσεις, μὲ ἐπικεντρον τὰς Ἀθήνας, καὶ χάρις εἰς τὴν ἐσωτερικὴν μετανάστευσιν πρὸς τὴν Πρωτεύουσαν, παρατηρεῖται μικρὰ συμμετοχὴ εἰς τὴν συνολικὴν ἐξωτερικὴν μετανάστευσιν, ὡς καὶ σχετικὴ προσέγγισις τῆς πλήρους ἀπασχολήσεως, ἴσως δὲ καὶ τῆς ὑπεραπασχολήσεως, ἡ ὁποία ἐκφράζεται εἰς τὴν ἑλλειψιν ἐργατικῶν χειρῶν.

Παράλλῃως, αἱ βόρειαι καὶ αἱ νησιωτικαὶ περιοχαὶ ἐμφανίζουν κατὰ κανόνα ὑψηλὸν ποσοστὸν ἐξωτερικῆς μεταναστεύσεως καὶ πλεονάσματα ἀγροτῶν διαθέσιμα πρὸς κάλυψιν τῶν ἀναγκῶν τῆς Νοτίου Ἑλλάδος. Ἡ κάλυψις ὁμοῦ δὲν πραγματοποιεῖται, διότι δὲν λειτουργεῖ εἰς τὴν χώραν μας ἀγορὰ ἐργασίας. Τὰ Γραφεῖα Ἑρέσεως Ἐργασίας ὄχι μόνον δὲν φροντίζουν διὰ τὴν μετακίνησιν ἀγροτῶν πρὸς τὰς ὑπαρχούσας βιομηχανικὰς ἐργασίας ἀλλὰ, ἀντιθέτως, παρακωλύουν τὴν μετακίνησιν αὐτῆν, διότι διέπονται ὑπὸ νομοθεσίας καὶ νοοτροπίας τῆς 4ης Αὐγούστου, ἡ ὁποία εἶχε λόγους νὰ περιορίσῃ τὴν λεγόμενῃ ἀστυφιλίαν, τὸ ἀπαραίτητον αὐτὸ διὰ τὴν οἰκονομικὴν ἀνάπτυξιν φαινόμενον.¹

Ἄλλῃ αἰτία ἡ ὁποία ἐξηγεῖ τὴν ἐμφάνισιν ἐλλείψεως ἐργατικῶν χειρῶν (καίτοι ὑπάρχουν πλεονάσματα ὀλίγας ἑκατοντάδας χιλιόμετρον μακρύτερον) εἶναι ὅτι δὲν ὑπάρχουν κατάλληλοι συνθήκαι ὑποδοχῆς τῶν ἀγροτῶν εἰς τὰς πόλεις. Ἐλλείπουν Ἐστία Νέων ἐργαζομένων, ἐργατικαὶ κατοικίαι προσφερόμεναι ὑπὸ τῶν ἐργοστασίων μὲ εὐθιῶν ἐνοίκιον, Παιδικὸ Ἰνστιτοῦτὸν 24 τὰς ἐργαζομένας μητέρας, Κοινωνικοὶ Λειτουργοὶ διὰ τὴν κοινωνικὴν προσαρμογὴν καὶ βοήθειαν τῶν ἀγροτῶν εἰς τὴν βιομηχανικὴν ζωὴν, ταχύρρυθμοὺς ἐκπαιδευτικὴς διὰ τὴν ἐπαγγελματικὴν προσαρμογὴν καὶ προαγωγὴν τῶν. Ἐλλεῖπει δηλαδὴ ἡ προγραμματισμένη ὀργάνωσις τῆς ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως.²

Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν λειτουργίαν ἀγορᾶς ἐργασίας, τὴν καλὴν ὀργάνωσιν τῆς ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως καὶ γενικότερον τὴν ἀσκησιν ἐνεργῶν πολιτικῆς ἐργατικοῦ δυναμικοῦ, εἶναι ἀπαραίτητον νὰ ἀρχίσῃ ἐπείγοντως ἡ οἰκονομικὴ θεραπεία τῶν βόρειων ἐπαρχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζουν ὑψηλὸν μεταναστευτικὸν πυρετὸν. Τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν δημοσίων

1. Ὁ ἀγανατῶσθης ἐφημερίδων θὰ ἔχη προσέξει ὅτι, μετὰ τὴν ἀναδιοργάνωσιν κατὰ τὸ 1969 τοῦ Ὁργανισμοῦ Ἀπασχολήσεως καὶ Ἀσφαλίσσεως Ἀνεργίας (ΟΑΑΑ) καὶ τὴν μετονομασίαν του εἰς Ὁργανισμὸν Ἀπασχολήσεως Ἐργατικοῦ Δυναμικοῦ (ΟΑΕΔ), ἤρχισεν ἡ τακτικὴ δημοσίευσις παρ' αὐτοῦ τῶν προσφορῶν ἐργασίας διὰ τὸ καθήμερον τύπου καὶ ἄλλων μέσων δημοσιότητος.

2. Διὰ τὰ ληφθέντα κατὰ τὴν τελευταίαν διετίαν μέτρα ἀντιμετωπίσεως τῶν ἐλλείψεων τούτων, πρβλ. συνέντευξιν μας «Δύο ἐτη παιδικῆς προστασίας, 1969-1970», εἰς Ἐργατικὴν Ἐπιθεώρησιν, τευχὸς 24, Δεκέμβριος 1969.

ἐπενδύσεων πρέπει νὰ πραγματοποιηθῶνται εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα, ὥστε πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν ἐπίσης νὰ ἔλκωνται καὶ νὰ προσανατολίζονται αἱ ἰδιωτικαὶ καὶ ξένη ἐπενδύσεις. Ἐπιπλέον, θὰ ἐπαναλαμβάνεται τὸ ἐξωφρενικὸν παράδειγμα τῆς Κορινθίας, ὅπου ἡ γεωργία, ἐπειδὴ εἶναι βιώσιμος, ἀπασχολεῖ πλήρως τὸν πληθυσμὸν τῆς καὶ δέχεται μετανάστες γεωργοὺς ἐξ ἄλλων περιοχῶν τῆς Χώρας, ἐγκαθισταμένους ἐκεῖ μονίμως λόγῳ τῆς ἀνεπτυγμένης γεωργίας. Πρὸς τὴν Κορινθίαν, μὲ τὴν πλήρη γεωργικὴν ἀπασχόλησιν, αἱ ἄστοχοι πολιτικαὶ εὐνοιαὶ φαίνεται ὅτι εἶχον προσανατολίσει δεκάδα ξένων βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, αἱ ὁποῖαι, ἀφοῦ ἴδρυσαν τὰ ἐργοστάσια τῶν, δὲν εὗρον—ὡς ἦτο φυσικόν—ἐργάτας. Φέρουν λοιπὸν τώρα χωρικοὺς ἐκ τῆς Ἡπείρου καὶ ἐξ ἄλλων περιοχῶν διὰ νὰ τοὺς μεταβάλλουν εἰς ἐργάτας.

Ἐπειγὶ λοιπὸν ἡ ἴδρυσις ἐνὸς Ὑπουργείου Ἀναπτύξεως Βορείου Ἑλλάδος, κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Ταμείου Ἀναπτύξεως τῆς Νοτίου Ἰταλίας. Ἡ παρουσία εἰς δυτικὴν Εὐρώπην 150.000 Βορειοελλαδιτῶν ἀποτελεῖ τὸ καλύτερον συγκριτικὸν πλεονέκτημα διὰ τὴν προσέλκυσιν συγχρόνων ἑλληνικῶν καὶ ξένων βιομηχανικῶν καὶ ἄλλων ἐξωγεωργικῶν ἐπιχειρήσεων εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα. Ἀλλὰ καὶ αἱ βιώσιμοι μεγάλοι νῆσοι μας πρέπει νὰ τύχουν ἀναλόγου μεταχειρίσεως. Δὲν ἀρκεῖ νὰ προγραμματισθῶν 350.000 νέας θέσεις ἐργασίας μέχρι τοῦ 1970: πρέπει αὐταὶ νὰ δημιουργηθῶν κυρίως εἰς τὰς περιοχὰς ἀναχωρήσεως τῶν μεταναστῶν, ἐὰν θέλωμεν νὰ ἀξιοποιηθῶν ὅσοι μετανάσται ἐπιστρέφουν ἤδη καὶ νὰ προσελκύσων καὶ ἄλλους. Ἄλλως, προσελκύνοντες ἐκ δυτικῆς Εὐρώπης μετανάστες τῆς Μακεδονίας διὰ νὰ ἐργασθῶν εἰς τὴν Νότιον Ἑλλάδα, εἰς τὰς Ἀθήνας, δεχόμεθα προκαταβολικῶς νὰ ὑποστώμεν τὸ κοινωνικὸν καὶ οἰκονομικὸν κόστος μιᾶς προσθέτου ἐσωτερικῆς μεταναστεύσεως, ἡ ὁποία εἶναι δυνατόν νὰ ἀποφευχθῆ.

Ἐξ ἄλλου, ὑπάρχει καὶ τὸ στρατιωτικὸν ἐπιχειρήμα ὑπὲρ τῆς προτεραιότητος εἰς τὴν ἐκβιομηχάνισιν τῆς Βορείου Ἑλλάδος. Δὲν εἶναι βέβαιον ὅτι ἐξυπηρετεῖ τὴν ἐθνικὴν ἄμυναν ἢ ἀνεφικτος συγκρατήσις πληθυσμοῦ εἰς τὰ μικρὰ ὄρεινά χωρία τῶν συνόρων καὶ τὰς πλησίον πεδιάδας, μὲ τὴν ἀσύμφορον μονοκαλλιέργειαν. Οἱ σύγχρονοι πόλεμοι διδάσκουν ὅτι ἡ βάσις στρατηγικῆς στηριξεως τῆς ἄμυνας τῆς Χώρας εὐρίσκεται κυρίως εἰς τὴν Κρήτην. Εἰς τὴν Βόρειον Ἑλλάδα, ὡς ἄλλοστε συνέβη καὶ συμβαίνει εἰς τὰς ἀγροτικὰς περιοχὰς ὅλων τοῦ κόσμου, ἡ ἄμυνα εἰς μικρὰ χωρία εἶναι προβληματικὴ. Τὸ ἀντίθετον συμβαίνει μὲ τὰ ἀστικά κέντρα καὶ τὰς ἀγροτοπόλεις. Αἱ βιομηχανικαὶ πόλεις, πολιορκούμεναι, συνεκράτησαν τοὺς ἐκθροῦς: ἡ ἕπιπρος ποτέ. Φαίνεται ὅτι αἱ ὑψηλὰ κἀμινὸν τῶν ἐργοστασίων ἔχουν τὴν δύναμιν νὰ ἀξιοποιῶν τὰ πυροβόλα. Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, εἰς ὁδὸν ἐξυπηρετεῖ τὸ κτίσιμον μικρῶν χω-

ρίων εἰς τὰς παραμεθορίους περιοχὰς, τὰ ὁποῖα γνωρίζομεν ὅτι ἐγκαταλείπονται ὑπὸ τοῦ πληθυσμοῦ ὅσον τέλεια καὶ ἂν γίνων. Εἶναι ἀνάγκη νὰ πυκνώσουν αἱ πεδιάδες τῆς Βορείου Ἑλλάδος μὲ ἐργοστάσια εἰς τὰς πόλεις καὶ μὲ ὄργανωμένα κεφαλοχόρια, τὰ ὁποῖα θὰ σταθοῦν ἄπαρα τείχη ὅταν καὶ ἐὰν ἀπαιτηθῆ, ὑπὸ τὴν κάλυψιν τῶν συγχρόνων ὅλων στρατηγικῆς στηριξεως.

μετανάστευσις καὶ μετανάσται

Ὅσακις συζητεῖται τὸ θέμα τῆς μεταναστεύσεως, συμβαίνει νὰ ἀγνοοῦνται ἐκ συστήματος οἱ μετανάσται καὶ τὰ προβλήματα τῶν. Κατὰ τὴν προεργασίαν μάλιστα προσφάτου δημοσίας συζητήσεως διὰ τὴν μετανάστευσιν¹ ἐθεωρήθη ὅτι ἦτο ἐκτὸς θέματος ἡ ἐξέτασις τῶν προβλημάτων τῶν μεταναστῶν.

Ἡ σημερινὴ οἰκονομικὴ ἐπιστήμη καὶ ἡ πρακτικὴ ἔχουν καταστήσει τὸν ἄνθρωπον ἐπίκεντρον τοῦ ἐνδιαφέροντος τῶν παγκοσμίως. Ἐν τούτοις, εἰς τὴν χώραν μας ἐπικρατοῦν ἀκόμη εἰς ὄρισμένους κύκλους μηχανιστικαὶ ἀντιλήψεις, αἱ ὁποῖαι καταλήγουν, ἴσως ἀβελήτως ἀλλὰ ἀναποφεύκτως, νὰ υπαγάγουν τὸν μετανάστην, δηλαδὴ τὸν ἄνθρωπον, εἰς τὴν οἰκονομίαν καὶ ὄχι τὴν οἰκονομίαν εἰς τὸν ἄνθρωπον.

Τοιαύτῃ εἶναι ἡ ἐπίδρασις τῆς ἀντιλήψεως αὐτῆς, ὥστε πρακτικῶς εἶναι ἀδύνατον νὰ διαρῦξη κανεῖς. Ἀκόμη καὶ ὁ ὀμιλητῆς δὲν κατώρθωσε νὰ δώσῃ εἰς τὸν ἄνθρωπον, εἰς τὸν μετανάστην, τὴν ἀρμόζουσαν θέσιν. Τὸ θέμα τῆς μεταναστεύσεως ἐκυριάρχησε κατὰ τὴν ὁμίλιαν μου. Διὰ τὸν λόγον αὐτόν, ἐπιβάλλεται νὰ θιοῦν, τοῦλάχιστον, τὰ προβλήματα τῶν μεταναστῶν καὶ ἡ πολιτικὴ ἀντιμετώπισις αὐτῶν τῶν προβλημάτων.

Τὰ προβλήματα τῶν μεταναστῶν ἀρχίζουν πρὸ τῆς μεταναστεύσεως, συνεχίζονται κατὰ τὴν περιόδον τῆς ἐργασίας καὶ ζωῆς εἰς τὸ ἐξωτερικόν, ἐπανεμφανίζονται δὲ ὑπὸ νέαν μορφήν κατὰ τὴν ἐπιστροφήν τῶν προσωρινῶν μεταναστῶν εἰς τὴν Χώραν.

Κυριώτερον πρόβλημα τῶν μεταναστῶν πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τῶν εἶναι ἡ ἐλλειψίς ἀκριβῶν πληροφοριῶν καὶ προετοιμασίας κοινωνικῆς καὶ ἐπαγγελματικῆς. Εὐρισκόμενοι αἰφνιδίως μακρὰν τοῦ παραδοσιακοῦ ἀγροτικοῦ περιβάλλοντος, ὅπου αἱ κἀμινὸν τῶν ἐργοστασίων καὶ αἱ μεγαλοπόλεις ἦσαν ἄγνωστοι, οἱ μετανάσται ἔχουν νὰ ἀντιμετωπίσουν εἰς τὰ βιομηχανικὰ ἀστικά κέντρα τέλειως διάφορον κοινωνικὴν καὶ ἐπαγγελματικὴν ζωὴν.

Αἱ γραφειοκρατικὰ διαιτυπώσεις, αἱ ὁποῖαι δυσχεραίνουν τὴν ἀναχώρησιν, συνιστοῦν ἔν ἀκόμῃ πρόβλημα τῶν μεταναστῶν. Συχνὰ ἀπαιτεῖται προσφυγὴ εἰς τὰς ὑπηρεσίας τοῦ μεσίτου ἢ τοῦ βουλευτοῦ².

1. Ὁργανῶθῃ εἰς τὸ Ἔθνικόν Μετσόβιον Πολυτεχνεῖον τὴν 29ην καὶ 31ην Μαρτίου 1966 ὑπὸ τοῦ Τεχνικοῦ Ἐπιμελητηρίου Ἑλλάδος.

άλλοτε πάλιν προηγείται τής μεταναστεύσεως εγκατάλειψις τοῦ τόπου μόνιμου διαμονῆς ὑπὸ τοῦ χωρικοῦ καὶ προσωρινῆ ἐγκατάστασις εἰς τὴν μεγάλην πόλιν μὲ προοπτικὴν τὴν δυνατότητα μεταναστεύσεως, δεδομένου ὅτι τὸ χωρίον του ἔχει κηρυχθῆ «ἀκριτικὴ περιοχή» καὶ ἡ ἐκεῖθεν μετανάστευσις ἀπαγορεύεται. Ἐάν μάλιστα ἐφαρμοσθῶν, ἐπισήμως ἢ ἀνεπίσημος, οἱ διάφοροι ὑποδεικνυόμενοι διοικητικοὶ περιορισμοὶ τῆς μεταναστεύσεως, τότε τὰ προβλήματα αὐτὰ θὰ καταστοῦν σοβαρώτερα. Ἡ πείρα ἄλλων χωρῶν διδάσκει ὅτι θὰ ἀντίσῃ ἡ βιομηχανία πλαστῶν διαβατηρίων καὶ ἐκσυγχρονισμένου δουλολαθρεμπορίου. Μεταξὺ ἄλλων, ἀποτελεσμαθὰ εἶναι καὶ ἡ μείωσις τοῦ ποσοστοῦ ἐπιστρεφόντων μεταναστῶν, διὰ τὸν βάσιμον φόβον ὅτι δὲν θὰ ἐπιτραπῇ εἰς αὐτοὺς μελλοντικῶς νὰ ἀναχωρήσουν εἰς δυτικὴν Εὐρώπην. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἡ προσωρινῆ ἐνδοευρωπαϊκὴ μετανάστευσις θὰ τεῖνῃ νὰ καταστῇ μόνιμος, ἐκ λάθους μας.

Εἰς δυτικὴν Εὐρώπην, λόγῳ τῆς ἐκεῖ ἀνεπτυγμένης βιομηχανικῆς τεχνολογίας, ἡ ἐπαγγελματικὴ προσαρμογὴ τῶν ἀγροτῶν καὶ ἐργατῶν μεταναστῶν δὲν συναντᾷ ἀνυπερβλήτα ἐμπόδια. Συντόμως οὗτοι προσαρμόζονται εἰς τὰς αὐτοματοποιημένας θέσεις ἐργασίας, ἡ δὲ ἀπόδοσις τῶν εἶναι ἐξαιρετικὴ. Ἡ προαγωγὴ τῶν ὁμων εἰς τὰς ἀνωτέρας θέσεις ἐργασίας εἶναι δυσχερῆστερα, λόγῳ ἀγνοίας τῆς γλώσσης, προσημιότητος τῆς διαμονῆς τῶν καὶ ἄλλων παραγόντων, μεταξὺ τῶν ὁποίων προέχει ἡ ἔλλειψις συμπαραστάσεως καὶ προστατολισμοῦ ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος πρὸς ὅσους θὰ ἠδύναντο νὰ προαχθοῦν ἐπαγγελματικῶς εἰς δυτικὴν Εὐρώπην, διὰ νὰ ἐπιστρέψουν κάποτε περισσότερο ἐνδικαιούμενοι.

Αἱ δυσχέρειαι εἶναι μεγαλύτεραι ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν κοινωνικὴν προσαρμογὴν τῶν μεταναστῶν. Αἱ συνθῆκαι κατοικίας εἶναι συχνὰ ἄθλια, κατὰ κανὸνα δὲ ἀνεπαρκεῖς διὰ μίαν στοιχειώδη ἀξιοπρεπῆ διαβίωσιν. Διὰ τοὺς ἐγγάμους τὸ πρόβλημα ἐμφανίζεται ὀξύτερον διὰ τοῦτο αἱ οἰκογένειαι τῶν περισσοτέρων ἐξ αὐτῶν παραμένουν εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἐνῶ προκύπτουν τὰ γνωστὰ δυσάρεστα ἐπακόλουθα τοῦ χωρισμοῦ. Διὰ τὰ τέκνα τῶν μεταναστῶν ὑφίσταται τὸ πρόβλημα τῆς ἐλλείψεως ἐλληνικῆς ἐκπαίδευσσεως, ἡ ὁποία πρέπει νὰ συμπληρῶνῃ τὴν ἐκπαίδευσίν των εἰς τὴν ξένην χώραν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ λοιπὴ κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ μετανάστου εἶναι ἀφόρητος: Ζῆ ἀπομονωμένος ἀπὸ τὸ ξένον περιβάλλον, μεταξὺ συμπατριωτῶν μόνον ἢ ψυχαγωγία του εἶναι ἀνύπαρκτος ἢ χαμηλῆς ὑποστάθμης. Τὰ προβλήματα αὐτὰ εἶναι ὀξύτερα διὰ τὰ νεαρὰ άτομα καὶ τὰς γυναῖκας μετανάστες.

Εἰς τὰ ἀνωτέρω προσωπικὰ προβλήματα τοῦ μετανάστου προστίθενται καὶ τὰ προβλήματα τῆς οἰ-

κογενείας του ἡ ὁποία παραμένει εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὅταν ὁ μετανάστης ἐπιστρέψῃ, ἀρχίζουν νέα προβλήματα. Τί δύναται νὰ κἀμῃ εἰς τὴν πατρίδα; Πῶς θὰ χρησιμοποιήσῃ καλύτερον τὰς οἰκονομίας του; Πῶς θὰ ἀξιοποιήσῃ ὅ, τι ἐμάθεν εἰς τὰς βιομηχανικὰς ἐργασίας; Ποῖος θὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ ἀπαντήσῃ ὀρθῶς εἰς τὰ ἐρωτήματα τὰ ὁποία θέτει ἡ ἐπιστροφή του; Καταντᾷ νὰ λαμβάνῃ μόνος του ἀποφάσεις, χωρὶς ἐνημέρωσιν καὶ συμπάρασταιν. Ἐάν ἐπιτύχῃ, καλῶς: ἐάν ὄχι, θὰ ἀναχωρήσῃ πάλιν διὰ τὸ ἐξωτερικόν.

συμπέρασμα

Ἐκ τῶν ἐκτεθέντων ἀνωτέρω προβλημάτων προκύπτει ὅτι ἡ κρατικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ προετοιμασία καὶ προστασία τῶν μεταναστῶν εἶναι ἀνύπαρκτος. Τὰ διατιθέμενα μέσα κατὰ τὸ 1966 εἶναι ἀνεπαρκῆ: ἑκατὸν περίπου Ἕλληνες ὑπάλληλοι καὶ ἱερεῖς εἰς ὀλόκληρον τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, ἴσως δὲ ἀριθμὸς κοινωνικῶν λειτουργῶν τῶν ξένων θρησκευτικῶν ὑπηρεσιῶν.

Ἐν τούτοις, ἡ χώρα μας διαθέτει 20.000.000 δρχ. ἐτησίως διὰ νὰ ἐνθαρρύνῃ τὴν μόνιμον μετανάστευσιν πρὸς τὰς ὑπερπόντιους χώρας. Θὰ ἦτο ἀπλοῦστατον νὰ διατεθοῦν τὰ ποσὰ αὐτὰ διὰ τὴν προστασίαν τῶν προσωρινῶν μεταναστῶν εἰς δυτικὴν Εὐρώπην. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἀπεθαρρύνετο καὶ θὰ ἔπαυε ταχέως ἡ μόνιμος μετανάστευσις πρὸς τὴν Αὐστραλίαν καὶ τὰς ἄλλας ὑπερπόντιους χώρας, χωρὶς τὴν παρεμβολὴν διοικητικῶν ἐμποδίων. Τοῦτο διδάσκει ἡ πείρα τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ἰσπανίας.

Τὰ βασικὰ μέτρα προετοιμασίας, προστασίας καὶ ἐπαναπατριζοῦ τῶν προσωρινῶν μεταναστῶν περιλαμβάνονται εἰς τὸ νέον πενταετὲς πρόγραμμα [1966-70]. Εἶχον ἐξαγγελθῆ ὡς κυβερνητικὰ μέτρα πρὸ ἐνὸς ἔτους: ἔκτος ὁμων δὲν ἐφιρμώθησαν, ἡ μάλλον διεκόπη ἡ ἐφαρμογὴ των. Ἄς εὐχρηθῶμεν ὅτι, χάρις εἰς τὸ πρόγραμμα, θὰ ἐφαρμοσθοῦν εἰς τὸ ἐξῆς.

Ἡ προσωρινῆ μετανάστευσις, ὅσα καὶ ἂν λέγονται ἢ γίνονται, θὰ συνεχισθῆ. Δὲν δυνάμεθα καὶ δὲν συμφέρει νὰ τὴν ἐμποδίσωμεν βιαίως. Ἄς ἐπιχειρήσωμεν νὰ ἐκβιομηχανίσωμεν τὴν Χώραν—ἡ μετανάστευσις θὰ κατασιγάσῃ μόνῃ της. Ἐως τότε, τὸ παράδειγμα τῆς Ἰταλίας, ἡ ὁποία ὑπερεκέρασε τὰς ρομαντικὰς ἀντιλήψεις τῆς φασιστικῆς περιόδου περὶ συγκρατήσεως τοῦ πληθυσμοῦ εἰς τὰ χωρία καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικόν, θὰ εἶναι διδακτικόν. Ἄς παραδεχθῶμεν διὰ τὴν Ἑλλάδα αὐτὸ τὸ ὅποιον εἶναι: μία ἐνιαία ἀγορὰ ἐργασίας μὲ ἔντονον ἐσωτερικὴν μετανάστευσιν καὶ ἄς ἀναγνωρίσωμεν ὅτι ἡ εὐρωπαϊκὴ ἀγορὰ ἐργασίας εἶναι καὶ ἰδικῆ μας ἀγορὰ. Ἄς ἀντικρῶσωμεν τὴν μετανάστευσιν ὡς *Εὐρωπαῖοι: χωρὶς φόβον καὶ χωρὶς πάθος*.